

Михайло ДИМИД

БАЧЕННЯ ЄДНОСТІ ЦЕРКВИ ІГУМЕНОМ КЛИМЕНТІЄМ УНІВСЬКИМ¹

Час, в якому жив і працював ігумен Климентій, – це, властиво, час самоусвідомлення Церквою великого гріха, який вона припустилася ще багатьма століттями раніше, а саме - гріха роз'єднання. Таке нелегке відкриття, до якого знову дійшла Греко-Католицька Церква в ХХ ст., знане як «Унійний рух»². Відомо, що в Церквах римського сопричастя цей рух передував II-ому Ватиканському Собору і мав за мету єдність Церкви Христової через приєднання інших Церков до Римського престолу. Нинішній екуменічний рух³ теж має за мету об'єднання Церкви, але вже не через приєднання інших до себе, а довкола Глави Церкви – Ісуса Христа. Митрополит Андрей (Шептицький), рідний брат ігумена, а потім архімандрита Климентія, був разом із чеським оломоуцьким архієпископом Антонієм

¹ Зміст статті виголошений на науковій конференції «Блаженний отець Климентій Шептицький – Духовний подвиг», яку організував 2008 р. у Львові і Прилбичах Музей Сакрального Мистецтва Львівської Архиепархії Української Греко-Католицької Церкви під проводом ієромонаха доктора Севастіяна (Дмитруха). Тут ці ж думки оформлені в статтю і доповнені унікальними джерельними матеріалами із Центрального державного історичного архіву України (ЦДІАУ), м. Львів, які друкуються вперше.

² Ю. Аввакумов. Унійна ідея як нагадування про справжній сенс конфесійності // *Патріярхат* № 386 (2005), с. 2-4.

³ С. Сьомін. Екуменічний рух: «зима» чи «рання весна»? // *Людина і світ* № 3 (1997), с. 6-8 // https://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_1997/lis_97_03/37442/. Дата перегляду 17.11.2017.

Кирилом Стояном одним із європейських першопрохідців-зачинателів «Унійного руху». Починаючи із 1907 р. і аж до 1936-го вони провадили в мальовничім моравському містечку Велеграді унійні з'їзди⁴. В 2007 р. відбувся ювілейний конгрес⁵, організований Інститутом Екуменічних Студій УКУ, із нагоди сотої річниці першого з'їзду. Також у Львові Богословське Наукове Товариство організувало свій унійний з'їзд у грудні 1936 р.⁶ У свою чергу, цей почин був вшанований сімдесятьма роками пізніше, в січні 2007 р., Конгресом українських богословів УГКЦ під промовистою назвою: «Євхаристійне Сопричастя – виклик традиції та сучасності для традиційних Церков»⁷. Історичний контекст ігумена Климентія і світлу його мисль про Церкву, яка в цьому контексті розвивається, є тими скарбами, які унаслідували ми.

Думки про Церкву ігумена Климентія можна знайти зокрема у двох ще не опублікованих його рукописних творах, а саме: «Правильнику місійних станиць»⁸, написаному між жовтнем 1931-го і червнем

⁴ *Acta I-III Conventus Velehradensis. Pragaе 1908-1912; Acta IV-VII Conventus Velehradensis. Olomucii 1925-1937.*

⁵ *X Велеградський з'їзд: Ювілейний Велеградський з'їзд обговорив шляхи досягнення єдності православних і католиків* // <http://www.ecumenicalstudies.org.ua/konferentsiji/830/2007/06/28/91>. Дата перегляду 18.11.2017. Див.: *Acta VIII. Conventus Velehradensis anno 2007. До глибокої солідарності між християнами у Європі*. Olomouc 2011.

⁶ М. Лесів. Унійний з'їзд у Львові // *Богословія* № 70 (2006-2007), с. 25-34.

⁷ Конгрес богословів УГКЦ «Євхаристійне Сопричастя – виклик традиції та сучасності для традиційних Церков» скликаний Українським Науковим Богословським Товариством у Львів 2-4 січня 2007 р. Б. // *Богословія* № 70 (2006-2007), с. 5-116; 153-158; *Метрон* № 9 (2012), с. 9-53.

⁸ «Правильник місійних станиць» власноручно написаний українською мовою ігуменом Климентієм у зошиті (15x10см) на 24 сторінках. Документ носить дві дати: на початку тексту – 16 жовтня 1931 року, а на кінці – 26 червня 1934 року із власним підписом. Ксерокопія папки є у власному архіві ієромонаха доктора Севастіяна (Дмитруха), оригінал в ЦДІАУ, м. Львів, але його автор не знайшов. Папка: «Звіт монахів-студитів з Унівського монастиря про результати заходів поновлення там Унії, а також супровідні листи ігумена Климентя Шептицького у Ватікан». ЦДІАУ, м. Львів, ф. 408, оп. 1, спр. 250.

1934 р., та «Звіті братів-Студитів із їхньої праці на унійних парохіях Полісся і Підляшшя, за період від листопада 1931 до грудня 1932»⁹. Останній твір, написаний французькою мовою в Уневі 20 серпня 1933 р. і адресований Папській Комісії щодо Росії (Pro Russia).

Ці оригінальні документи вперше друкуються, причому в (моїм – М. Д.) перекладі з французької мови. Читаючи їх, можна побачити, якою жвавою була еклезіологічна думка ігумена Климентія. Серед елементів, які творять Церкву, він виокремлює такі: Церква будується через молитву; монаша аскеза є насінням Церкви на рівні із мучеництвом; Літургія вже унаочнює в Церкві небо на землі; простота відносин і покора сприяють церковному порозумінню; убогість духом віддзеркалює справжню природу Церкви; слово і правда – це знання, яке будує Церкву; потрібно знати про поразки Церкви, щоб їх не повторювати і загоювати рани роз'єднання; в процесі пошуку церковної єдності чемність і пошана є основою спілкування і згодом сопричастя.

Якщо глибше аналізувати бачення Церкви ігуменом Климентієм у двох згаданих рукописах, то треба зауважити, що його поняття Церкви в першу чергу зв'язане з ідеєю вже існуючого Царства Божого на землі, яке треба лише вміти відкрити собі, а згодом іншим. Для цього все має починатися і закінчуватися «в Ім'я Боже»¹⁰. Щоб дійти до такого реального стану, щоб те, що ми думаємо і робимо, не було тільки нашою уявою про Боже, а дійсно Божою справою, то «наряд потребує бачити людей, що моляться, що на це живуть, щоби Бога

⁹ «Compte rendu des fr. fr. Studites de leur travail dans des paroisses Unies de la Polésie et la Podlachie, commencé aux mois de Novembre 1931 et Déc[embre] 1932» – це французький текст, власноручно написаний і підписаний ігуменом братів Студитів Климентієм в Уневі 20 серпня 1933 р. Текст на 18 листках формату А4 із ще одною сторінкою вступного листа адресатові - Папській Комісії щодо Росії (Pro Russia). Переклад французького тексту звучить так: «Звіт братів-Студитів із їхньої праці на унійних парохіях Полісся і Підляшшя, за період від листопада 1931 до грудня 1932».

¹⁰ «Правильник місійних станиць», Вступ.

шукати і перед Ним в молитві перебувати»¹¹. Ігумен Климентій не вбачає головною метою людини, а особливо монаха «господарити» на цій землі, а натомість сповнювати Божу волю, тобто молитися. Через молитву людина «до Бога потягається» – пише він, і таким чином знаходить Царство, що рівнозначне із Церквою Христовою.

Еклезіотворча розмова з Богом має тривати цілу добу і виражатися різними способами. Для відновлення єдності Церкви, а особливо для діалогу між греко-католиками і православними, важливим елементом є повернення до спільних монаших аскетичних традицій, одною із яких є «відправа полуночниці»¹², а друга те, щоб монах «не їв м'яса»¹³. Ігумен пише, що для розбудови Церкви на землі важливим є «примір в особливий спосіб взаємної згоди і любові, жодних сварок, а взаємна уступливість (а не упертість), покірна услужність одні відносно других»¹⁴. Він продовжує думку, кажучи, що: «Обмова брата і винесення сплетні на світ» – це моменти, які руйнують Церкву. Несподіваним ракурсом в праці для об'єднання Церков є «опіка над сиротами, [яка] все Богу мила і людей [...] з'єднює»¹⁵, тому Климентій її бачить як домобудівництво Церкви.

Кожна церковна відправа, особливо Утренья, Вечірня та Літургія мають особливо відображати людині Царство Боже на землі. Літургізуюча громада має віддзеркалювати торжествуючу Церкву, як це в розповіді «Повісті временних літ» відчули Володимирові послі в Церкві Софії – Премудрості Божої в Царгороді. На думку ігумена Климентія, нових Богослужінь, які запроваджені після Берестейського об'єднання, на спільних теренах із православними, не треба впроваджувати: це наприклад Молебень до Серця Христового, виставлення Найсвятіших Таїнств, Монстранції, Ангел

¹¹ «Правильник місійних станиць», № 1.

¹² Там само, № 2.

¹³ Там само, № 6.

¹⁴ Там само, № 7.

¹⁵ Там само, № 18.

Господній¹⁶. Натомість треба відновлювати звичай, щоб дзвони сповіщали Часи, Вечірню, Повечерія, Полунощницю й Утреню. Климентій пише: «Не ходити із коронкою латинською, а носити вервицю монашу і на ній молитися»¹⁷; а «щодо Богослужбених відправ, ще раз тут виразно кажу, що волею Риму на тамтих областях є, щоби нічо не змінати в обряді – тільки так правити як правлять православні і нічого не треба додавати, ані скорочувати, ані змінати (лиш частиці треба освячувати)»¹⁸.

Іншою важливою рисою руху за єдність Церкви є покора. Климентій повчає своїх монахів, щоб вони перед усіма людьми поведилися однаково, чи то люди мудріші чи менш мудрі, багатші чи бідніші, свободні чи раби. Теж він просить не хвалитися своїм знанням, а від усіх вчитися. «Стійте в простоті покори – як останні слуги Божі; тоді та простота Вам допоможе легенько перейти через всі труднощі обставин і життя, – і жодної шкоди не понесете... Покірного монаха, котрий просто і щиро стоїть в своїй покорі, що не застидається сказати, я цього не знаю бо я простий, не вчений чоловік, такого і найбільший вчений і заможний чоловік вшанує власне за його простоту і правду. Тої простоти і правдивої покори в поведенні не можу досить Вам на серці положити. Покора не лиш Богу робить милими – але і серця людські нам відчиняє»¹⁹. Цей ясний і виразний текст звернений не тільки до монахів, але й до будь-якої людини, яка прагне до власної досконалості і пов'язаної з нею єдності цілої Церкви. Він вказує про це, що в простоті відносин і покори пізнається правда один про одного.

Ту важливу думку Климентій розвиває в іншому вимірі, пишучи далі, що лише убогі духом покликані будувати Церкву: «Так як треба давати примір молитви і праці і умертвленого життя, так

¹⁶ Пор. «Правильник місійних станиць», № 3.

¹⁷ «Правильник місійних станиць», № 26.

¹⁸ Там само, № 17.

¹⁹ «Правильник місійних станиць», № 8.

само треба давати примір убожества». Це ігумен детально пояснює так: «Було би зле, [...] і було би згіршенням, щоби все дуже файно бути убраним, мати одяг з дорогої матерії, бо через це відчужили би ся ми від убогого простолюдія, якраз для них, а не для богачів і можних і научних цього світа – Ісус нас там посилає»²⁰. Монаший стрій має відображати єдність єдиного монашого життя в Церкві і тим самим єдність самої Церкви. А враховуючи специфіку Сходу, Климентій радить своїм монахам ходити «стало в рясах з широкими рукавами, параман під рясою»²¹, а як звичайне накриття голови уживати скуфію чи камилавку.

Попри цю простоту і покору, Климентій не закликає до неучтвa, навпаки, кожний, хто хоче будувати Церкву серед суспільства повинен мати відповідну освіту, бо слово і правда – це знання, які будують Церкву. Ігумен пропонує такий список потрібних знань²²:

- а) передусім – катехизм, так, щоби іншим його пояснювати;
- б) історія Брестського порозуміння і різниці, які існують між православними і католиками;
- в) помилки різних сект, не для полеміки, але щоб вміти відповісти на людські запитання;
- г) обряди Богослужіння, щоб «не разити незнанням»;
- г) сучасні ідеології та залежності, щоби людей перед ними остерегати і спасати;
- д) історія «Церкви всесвітньої», а також всесвітню історію, та історію Руси-України.

Діалог між розділеними християнами повинен, на думку Климентія, відбуватися на основі правди, у святості та покорі.

Для того пізнання причин розділу Церков є приводом для конструктивного діалогу. Різниці між Церквами треба студіювати і знати. Вони, однак, можуть виступати цементом для домобудівництва

²⁰ «Правильник місійних станиць», № 23.

²¹ Там само, № 14.

²² Там само, № 9.

та служити для скріплення почуття єдності в Христі. Щодо різниць між греко-католиками і православними, то Климентій їх бачить три: «о Папі, о Духу св., о чистилищі»²³. Якщо б Климентій жив у наші дні, то, правдоподібно, все це звузилося б до однієї різниці, що стосується навіть не першості Єпископа Риму, а його непомилності²⁴, бо інші два питання вже знаходять широкий консенсус серед богословів доброї волі.

Чемність і пошана є важливими атрибутами об'єднавчого церковного руху. Коли йде мова про прямі відносини між греко-католиками і православними, то Климентій радить своїм монахам «бути чемними – уважати їх за братів, нажаль ще не з'єднаних. Не називати їх схизматиками, а борони Боже назвати їх погірдливими назвами – кривославні чи кривовірні, або що віра православна є диявольська. Не воювати з православними ані з проповідальницями ані в інший спосіб і насильно не перетягати нікого на нашу віру»²⁵. Для того, щоб прямувати до єдності, треба одні з другими розмовляти, – продовжує свою думку ігумен наступними повчаннями: «батьошків православних не треба обминати як прокажених; як котрий чесний, а особливо як схиляється (до Унії) до Католицизму – то можна і до нього піти і все чемно і зичливо з ним обходитися. Як трафиться фанатик ворожо до католицької віри настроений, такого ліпше обминати, при стрічі однак кланятися і по-християнськи поздоровити». Оскільки зустріч із людьми і розмова є способом творити мости, то Климентій радить монахам «поможности находити для них час, і добре слово, і раду, і поміч, бо тим сповняє монастир та монахи вповнюють заповідь Христову любови ближнього»²⁶.

²³ «Правильник місійних станиць», № 9.

²⁴ Дивись пояснення слова «непомилності» в: *Термінологічно-правописному порадику для богословів та редакторів богословських текстів* // <http://poradnyk.ucu.edu.ua/dictionary/>. Дата перегляду 17.11.2017. Пор. М. Димид. Досвід мелхітів у спробі відновлення сопричастя з православними // *Богословія* № 70 (2006-2007), с. 87-96.

²⁵ «Правильник місійних станиць», № 12.

²⁶ Там само, № 30.

«Правильник місійних станиць» ігумена Климентія ще містить багато інших міркувань щодо Церкви і відносин православних, греко-католицьких і римо-католицьких християн, яких в цій статті не відзначено.

Климентій жив у часі унійних, а не екуменічних змагань, і не мав ще таких чітких поглядів на єдину понад'юрисдикційну Київську Церкву, які запропонував 2008 р. патріарх Любомир у «Меморандумі Української Греко-Католицької Церкви щодо питання помісності Київської Церкви»²⁷.

Попри цю різницю в часі, Климентій чітко визнає, що поділ між Греко-Католицькою і Православною Церквами не є на рівні обрядів чи догматів, а радше, що справа полягає в головному гріху унінія (або млявості). «Диявол, – пише духівник Станіслав Луцаж у своїй книзі “Головні гріхи та блаженства”, – є джерелом ненависті й заздрості. Але він не може звести людину у такий спосіб, оскільки її не приваблює ні ненависть, ні заздрість». І продовжує: «Будучи ошуканцем і батьком обману, диявол симулює любов та турботу про людину, і таким чином веде її до “любови” свого способу життя... Це – досконалий винахід злого духа, що можна роками [і у випадку суспільства століттями] йти слідом за ним, виправдовуючи себе у різний спосіб і не відчуваючи потреби глибокого навернення серця»²⁸.

Цю істину глибоко розумів святець Климентій і цю думку він нам передає через свої писання як основну пересторогу при будівництві Церкви: потрібно мати дитячу довіру до Отця, витривалість і покору. В тому він є вірним послідовником Апостола народів Павла, який писав до євреїв:

І хоч Сином Він був, проте навчився послуху з того, що вистраждав був.
А вдосконалившись, Він для всіх, хто слухняний Йому, спричинився

²⁷ Меморандум Української Греко-Католицької Церкви щодо питання помісності Київської Церкви (Процесу творення єдиної помісної Церкви, 21 січня 2008 р.) // *Вісник Києво-Галицького Верховного Архiepіскопства* № 5 (2008), с. 7-9.

²⁸ С. Луцаж. *Головні гріхи та блаженства*. Львів, 2007, с. 72.

для вічного спасіння, і від Бога був названий Первосвященником за чином Мелхиседековим²⁹.

Анотація

У своїй статті автор аналізує думки про Церкву блаженного священномученика Климентія Шептицького. Зокрема, еклезіологічну мисль ігумена Климентія можна знайти у двох рукописних творах, які раніше ніде не публікувалися і представлені у цій статті. Його поняття Церкви в першу чергу зв'язане із ідеєю вже існуючого Царства Божого на землі, яке треба лише вміти відкрити собі. Климентій чітко визнає, що поділ між Греко-Католицькою і Православною Церквами не є на рівні обрядів чи догматів, а радше, що справа полягає в головному гріху «унінія» (або «млявості»).

Mychajlo DYMYD

The Vision of the Unity of the Church of Hegumen Klymentiy of the Univ Lavra

In his article the author analyzes thoughts of the Blessed Hieromartyr Klymentiy Sheptytsky about the Church. In particular, the ecclesiological thought of Hegumen Klymentiy can be found in two manuscripts that have not been published before and are represented in this article. His concept of the Church is primarily connected with the idea of the already existing Kingdom of God on earth, which, only, we should be able to discover for yourself. Klymentiy clearly recognizes, that the division between the Greek Catholic and the Orthodox Church exists not at the level of rites or dogmas, but rather that the matter is in the main sin - despondency or melancholy.

²⁹ Євр. 5: 7-10.